

Mehmet Fatih GÖKÇEK

Yrd. Doç. Dr. | Assist. Prof. Dr.
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gümüşhane-Türkiye
Gümüşhane University, Faculty of Letters, Department of History, Gümüşhane-Turkey
mehmetfatihgokcek@gmail.com

SAFÂYÎ'YE ATFEDİLEN *FETH-İ KAL'A-I BAĞDÂD* İSİMLİ ESER HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER

Özet

Osmanlı müverrihlerinin gaza ve fetihleri konu alan *fetihname*, *gazavatname* ve *zafername* türündeki eserleri Osmanlı tarihi araştırmalarında mühim bir yer tutmaktadır. Osmanlı tarih yazım geleneğinde kaleme alınan bu eserlerin neşredilmesi ve kaynak değerlerinin tespit edilerek ilim âleminin istifadesine sunulması tarihçilere düşen önemli bir vazifedir. Kütüphanelerimizde henüz üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış çok sayıda el yazması eser bulunmaktadır. Bu eserlerden birisi de Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesinde bulunan *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eserdir. Çalışmamızda, adı geçen eserin müellifi ve kaynak değeri hakkında bazı değerlendirmeler yapıldıktan sonra metnin transkripsiyonuna yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Tarih Yazıcılığı, Fetihname, IV. Murad, Safâyî, Bağdat.

EVALUATIONS ON THE MANUSCRIPT OF *FETH-İ KAL'A-I BAĞDÂD* ATTRIBUTED TO SAFÂYÎ

Abstract

Fetihname, *gazavatname* and *zafername* which were written by Ottoman historians about jihad and conquests have a significant role in the Ottoman history researches. It is a substantial duty for historians that publishing such manuscripts and determining their resource values for the benefit of the science of history. There are a considerable number of manuscripts which have not been worked yet in our libraries. One of these works is *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*, located in Library of Yapı Kredi Sermet Çifter. In this study, the author of and resource value of aforesaid manuscript are evaluated and after that the transcription will be presented.

Keywords: Ottoman Empire, Historiography, Fetihname, IV. Murad, Safâyî, Baghdad.

GİRİŞ

XV. yüzyılda Ahmedî (ö. 1412-13) ile başladığı kabul edilen Osmanlı tarih yazıcılığı tedricî bir gelişme göstermiştir. Bu istikamette müverrihler tarafından farklı tür ve isimlerde pek çok eser kaleme alınmıştır (Özcan 2013: 271-272). Osmanlı Devleti'nin siyasi ve idari istikrarı yakaladığı dönemlerde söz konusu eserlerin sayısında ciddi bir artış kaydedilmiştir. Tarihî hadiselerle alakalı orijinal ve mufassal bilgiler veren, olayları kronolojik bir bütünlük içinde sebep-sonuç ilişkisiyle ele alan bu eserler Osmanlı tarihi araştırmalarında oldukça önemlidir.

Müverrihlerin Osmanlı Devleti'nin savaşlarını konu edinen *fetihname*, *zafername*, *gazaname*, *gazavatname* ve *sefername* isimlerini taşıyan eserleri de Osmanlı tarih yazım geleneğinin bir mahsulüdür. İlk örneklerine XV. yüzyılda rastladığımız bu eserler Osmanlı kroniklerinin verdiği bilgileri tamamlaması bakımından değerlidir (Afyoncu 2007: 41). XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin birçok alanda gelişme göstermesi ile birlikte tarih yazıcılığı da mesafe kat etmiştir. Bu yüzyılda müellifler tarafından *fetihname*, *zafername*, *gazaname* ve *gazavatname* türünde çok sayıda eser telif edilmiştir. Aynı tarih yazım geleneği XVII. yüzyıla intikal etmiş, Osmanlı Devleti'nin gündemini uzun süre meşgul eden Revan, Bağdat, Girit, Uyvar, Kamanıçe, Çehrin ve Viyana seferleri bu eserlere konu olmuştur.

XVII. yüzyılın ilk yarısında Bağdat'ın Safeviler tarafından zapt edilmesi Osmanlılar ile Safevileri karşı karşıya getirmiştir. Bağdat, yaklaşık on beş sene süren savaşlar sonucunda IV. Murad'ın 1638 tarihindeki seferi ile fethedilmiştir. Bağdat'ın yeniden fethedilmesi, Osmanlı toplumunda büyük bir sevinçle karşılanmış ve bu olayın anısına hatırı sayılır ölçüde fetihname kaleme alınmıştır (Gökçek 2013: XII-XV). Bağdat seferini anlatan fetihnamelerden birisi de çalışmamıza konu olan *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eserdir.

ESERİN MÜELLİFİ MESELESİ VE *FETH-İ KAL'A-I BAĞDÂD*

Safâî'ye atfedilen *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eser, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesinde bulunan bir mecmuada numara Y-0927/32'de, 192b-196b varakları arasında yer almaktadır. *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'da IV. Murad'ın Bağdat seferi muhtasar bir şekilde anlatılmaktadır. Eser altı beyitlik bir manzumeyle sona ermektedir.

Feth-i Kal'a-ı Bağdâd isimli eserin baş kısmına sonradan eklenen "yazma eserler tespit fişinde" eserin "Sefâî" mahlaslı biri tarafından yazıldığı ve telif tarihinin 1048 (1638)

olduğu belirtilmiştir. Bu bilgiler muhtemelen *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'ın son kısmında bulunan aşağıdaki manzumeye istinaden verilmiştir.

"Ey Safâî hâtif-i kudî didi târîhini
Aldı iklim-i 'Irâk'ı pâdişâh-ı dîn-penâh

Sene: 1048" (*Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*, Y-0927/32: vr. 196b).

Tarihî hadiselerin anlatıldığı mensur kısımda eserin müellifine dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır. *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'ın mensur ve manzum kısımlarının aynı hat ile yazılmış olması eserin bir kalemden çıktığını göstermektedir. Bu durum eserin Safâî mahlaslı bir şair tarafından yazıldığı intibahı vermektedir. Lakin şuara tezkirelerinde Safâî mahlasını kullanan başka şairlere rastlanması eserin hangi Safâî tarafından yazıldığı sorusunu akla getirmektedir. Bu da eserin yazarı hakkında doğru bir bilgi vermemizi güçleştirmektedir.

Feth-i Kal'a-ı Bağdâd'ın bir müstensih tarafından derlenmiş olabileceği, aynı kişinin metne ahenk kazandırma ve üslubu canlandırma düşüncesiyle söz konusu manzumeyi başka bir yerden alarak esere ilave etmiş olabileceği ihtimalini de göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Nitekim *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'daki tarihî hadiselerin anlatım ve kurgusu dönemin kaynaklarıyla paralellik arz etmektedir. Daha da önemlisi *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'daki ifadelerin *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi*'nden iktibas edildiği bazen de özetlenerek alındığı görülmektedir. Bu bilgiler eserin *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi* esas alınarak derlenmiş olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Aynı zamanda metinde karşımıza çıkan ifade bozuklukları ve imla hataları *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eserin bir müstensih tarafından kopya edilmiş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Aşağıda verilen tablolara bakıldığında *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi* ile *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* arasındaki ifade ve üslup benzerliği açıkça müşahade edilecektir.

<i>Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi</i>	<i>Feth-i Kal'a-ı Bağdâd</i>
"Ve sene bin kırk sekiz târîhinin mâh-ı recebül-mürecebinin sekizinci yevmü'l-isneynde, bir niçe yüz bin asker-i İslâm Kal'a-ı Bağdâd'ı taşradan ihâta edüp dâhil olduğu gün, Sahrây-ı Bağdâd'a alaylar ile ve 'alem ve bayraklar ve kös ve tabl u nefirlerun sadâsı ve halkın izdihâmı rûz-i kıyâmetden nişân verürdü. İki	"İşbu sene-i mübârekede mâh-ı Receb'ün sekizinci günü, yevm-i isneyn, kal'a-ı Bağdâd'un taşrasına dâhil olup nehr-i Şât'un sâhilinde İmâm-ı a'zam hazretlerinin merkad-i şerîfine karîb yerde otağ-ı pâdişâhî nüzûl bulub fi'l-cümle meteris ehline kazma ve kürek, barut ve fitil ve funduk tevzî' olunub..."

menzil mikdârı askerinin haymeleri sahrâyı dutup, bu gürûh şevket ü tantana ile sa'âdetlü Pâdişâh Gâzî Sultân Murâd Hân <u>Nehr-i Şat sâhilinde hazret-i İmâm-ı a'zam Türbesi'ne karîb yerde otak</u> u bârgâh ve serâperde ve sâyebân ve bedenli havliler <u>nüzûl bulup</u> , ba'dehû ol gün ahşama deġin <u>meteris ehline kazma, kürek ve barut, fitil ve kurşun finduk</u> kâ'ide üzere yeniçeriye <u>tevzî' olunup...</u> " (Yılmaz 2003: 1094-1095).	(<i>Feth-i Kal'a-ı Bağdâd</i> , Y-0927/32: vr. 192b).
--	--

Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi	<i>Feth-i Kal'a-ı Bağdâd</i>
" <u>meteris yerine varıldukda, Bağdâd Kal'ası'nın cânib-i şarkisinde vâki' Ak-kapu'ya karîb Cıgal-zâde Kulle-i nâmında kulle-i kebirin mukâbelesinde Sadr-ı a'zam olan Mehmed Paşa ve Rumeli Beylerbeyisi Arslan Paşa-zâde 'Ali Paşa, dahi Yeniçeri Ağası Hasan Ağa ve ocağın yeniçeriyân ve mezbûr kolda on kıt'a bedoloşka top ile nice şâhî darbuzanlar ile kulle-i mezkûru tarafeynden kuşadup, dahi ziyâde muhkem muhâsara edüp, ta kim Ak-kapu'yu geçince meterise girüp, andan dahi aşâğa Burc-ı 'Acem nâm kulleye varınca doğru Kapudân Vezîr Mustafa Paşa ve Mîr-i mîrân-ı Sivas Hazînedâr İbrâhîm Paşa ve Köstendil Beyi Veli Bey, sancağı ve zu'amâ ve ehl-i tîmârî ile ve Avlonya Sancağı'ndan Bâyezîd Bey ma'an ve yeniçeri ocağından Samsoncu-başî olan Hüseyin Ağa, kırk çorbacı ile ve yedi kıt'a bedoloşka ve dört şâhî toplar ile meterise girüp ve yine andan aşâğa Vezîr, Mîr-i mîrân-ı Anadolu Hüseyin Paşa, Anadolu sancakları ile ve Mısır kulu ve yeniçeri ocağından Zağarcı-başî kırk oda ile...</u> " (Yılmaz 2003: 1095).	" <u>meteris için varıldukda kal'anun cânib-i şarkisine vâki' Ak-kapu nâm mevzi'e karîb Çagala-zâde Kulle-i nâmında Küse-bölük Kal'a'nun mukâbelesinde Sadr-ı a'zam Mehmed Paşa ve Rûm Beglerbegisi Arslan-zâde 'Alî Paşa ve yeniçeri agası ocak halkı ile on pâre balyemez tob ve nice şâhî darbuzanlar ile kal'a-ı mezbûrun tarafından kuşadub muhâsara olunub tâ Ak-kapu'ya geçince meterise girilüb andan aşâğa burc-ı 'Acem nâm kal'aya toğrı Kapudân Mustafâ Paşa hazretleri ve Sivas Beglerbegisi Hazînedâr İbrâhîm Paşa ve Köstendil Sancagı Begi Velî Beg ve Avlonya Sancagı'nda Bâyezîd Beg ve yeniçeri ocağında Samsoncu-başî Hüseyin Ağa kırk 'aded çorbacı ile ve yedi balyemez toplar ile ve beş şâhî darbuzun ile meterise girüb ve yine andan aşâğa vüzerâ ile Anadolu Beglerbegisi Hüseyin Paşa Anadolu 'askeri ve Mısır 'askeri ile ve yeniçeri ocağından zağarcı-başî kırk ota ile...</u> " (<i>Feth-i Kal'a-ı Bağdâd</i> , Y-0927/32: vr. 192b-193a).

Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi	<i>Feth-i Kal'a-ı Bağdâd</i>
"meğer bir melâ'în râfızî bed-baht nişâna alup, Gâzî Vezîr-i a'zam hazretlerin tûfeng <u>finduğu</u> ile <u>gözünden urup</u> , <u>ensesinden çıkup</u> , ol sâ'at <u>elinden ok</u> u <u>yay düşüp</u> , hendekde gönüllü <u>çadırında yaturu</u> koyup, ba'dehû ol vakit <u>asâkir</u> halkına ziyâde <u>sovukluk düşüp</u> ve ziyâde elem vâki' oldu. Hemân ol sâ'at <u>bir âdemi sa'âdetlü Pâdişâh'a gelüp</u> : "Pâdişâhım sağ olsun. Vezîr-i a'zam olan <u>Mehmed Paşa lalanuz şehîd düşdü</u> " <u>dedükde</u> ,..." (Yılmaz 2003: 1098).	"âkıbet bir mel'ûn nişâna alub bir <u>funduk nice ki gözlerinden urdı</u> ise <u>ensesinden çıkub ok yay elinden</u> galtân olub nice yarar gâziler agaları ile <u>şehâdet şerbetlerin nûş idüb</u> ol sâ'at vezîr-i a'zamı bir küçük <u>çadıra yaturub</u> bir mikdâr 'asâkir-i İslâm'a <u>sovukluk düşüb</u> 'aslî nedür' didükde paşa hazretlerinün <u>bir</u> agası <u>sa'âdetlü pâdişâh</u> hazretlerine <u>gelüb</u> 'pâdişâhum sag olsun <u>Mehemmed Paşa lâlânuz şehîd oldi</u> ' <u>deyücek</u> ..." (<i>Feth-i Kal'a-ı Bağdâd</i> , Y-0927/32: vr. 193b-194a).

Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi	<i>Feth-i Kal'a-ı Bağdâd</i>
"nisâr edüp: "Sen <u>kimsin</u> , <u>niye geldin</u> , adn nedir?" deyü buyurdıklarında: " <u>Pâdişâhım</u> sağ olsun. <u>Bağdâd Hâkimi</u> olan <u>Bektâş Hân kulunuzum</u> . <u>Pâdişâhuma Bağdâd'ı</u> ve <u>Bağdâd Kal'ası'n vermeğe geldim</u> ve hem emâna geldim". Sa'âdetlü Pâdişâh-ı zıllullâh dahi..." (Yılmaz 2003: 1101).	"pâdişâh sellemehu'llâhu te'âlâ baş kaldurub hüsn-i vech üzre mübârek lisânın depredüb buyurdı ki <u>'kimsin niye geldün'</u> : ' <u>pâdişâhum</u> , <u>Bağdâd Hâkimi Bektâş kulunuzum</u> , kal'a'ı <u>pâdişâhuma teslim etmeğe geldüm</u> ' didükde..." (<i>Feth-i Kal'a-ı Bağdâd</i> , Y-0927/32: vr. 195a-195b).

Tablolar incelendiğinde *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eserin ana kaynaklardan derlenerek oluşturulduğu bu sebeple de Bağdat'ın fethine ilişkin yeni bir bilgi vermediği görülmektedir.

Agâh Sırrı Levend'in *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi* adlı çalışması tartıştığımız meseleye farklı bir bakış açısı getirecek bazı bilgiler ihtiva etmektedir. Adı geçen yazarın bildirdiğine göre Berlin Kütüphanesinde *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli başka bir eser daha bulunmakta ve eserin giriş kısmı transkripsiyonunu vereceğimiz metindeki gibi "işbu sene-i mübârekde sene 1048 mâh-ı Receb'in sekizinci gün yevm-i isneyn kal'a-ı Bağdâd'ın taşrasına dâhil olub..." ifadesiyle başlamaktadır (Levend 2000: 113). Bu eserin çalışmamızda ele aldığımız metin ile isim ve ifade açısından benzerlik göstermesi *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'ın Berlin Kütüphanesinde de bir nüshası olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Agâh Sırrı Levend'in Berlin nüshası hakkında "gazavat-namelerin birinden alınmış bir parça" olduğu şeklindeki ifadesi ise *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'in kaynak değeriyle ilgili yukarıda ileri sürdüğümüz görüşü desteklemektedir (Levend 2000: 113). Ancak burada Berlin'deki nüshayı görmediğimizi ve kataloglardaki bilgilerden hareketle böyle bir yorumda bulunduğumuzu ifade etmek durumundayız.

METİN TESİSİNDE TAKİP EDİLEN USUL

Metnin neşrinde *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd* isimli eserin Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi numara Y-0927/32'de bulunan nüshası esas alınmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun sesliler â, î, ô, û şeklinde gösterilmiştir. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin baş, orta ve sonlarında bulunan "ع" harfini göstermek için (°) işareti, hemzeleri göstermek için ise (') işareti kullanılmıştır.

Metnin transkripsiyonunda "ث" harfi için ş, "ح" harfi için h, "خ" harfi için h, "ذ" harfi için z, "ص" harfi için ş, "ض" harfi için z-d, "ط" harfi için t, "ظ" harfi için z, "غ" harfi için g, "ق" harfi için k ve "ك" harfi için ise yerine göre g-k-ñ harfleri kullanılmıştır.

Metne yaptığımız ilaveler köşeli parantezler [] içine alınmış, kelimelerdeki imla hataları düzeltilmeye çalışılmıştır.

Eserdeki varak numaraları köşeli parantezler [] içine alınarak gösterilmiştir: [192b] ve [193a].

Metinde gerekli olduğunu düşündüğümüz kimi yerlerde birtakım noktalama işaretleri kullanılmıştır.

Mensur kısımlardaki konuşma ifadeleri tırnak işareti "... " içine alınmıştır.

SONUÇ

Makalede *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'in bir müstensih tarafından istinsah edildiği düşüncesi ileri sürülmüştür. Adı geçen eserin Bağdat seferi ile alakalı olarak yeni bir bilgi vermediği büyük ölçüde *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi* esas alınarak oluşturulduğu belirtilmiştir. Bu bilgilerden hareketle *Feth-i Kal'a-ı Bağdâd*'in orijinal bir eser olmadığı söylenebilir.

METİN

[192b] Feth-i Kāl'a-ı Bağdâd be-mübâşeret-i Sultân Murâd Hân ibn Sultân Ahmed Hân ibn [Meḥemmed Hân] ibn Sultân Murâd Hân ḥalleda'llâhu ḥulâfeteḥü ve eyyede salṭanateḥü ilâ-yevmi'd-dîn, âmîn.

İşbu sene-i mübârekede mâh-ı Receb'ün sekizinci günü, yevm-i işneyn, kâl'a-ı Bağdâd'ün taşrasına dâhil olub nehr-i Şât'ün sâhilinde İmâm-ı a'zam ḥazretlerinün merkad-i şerîfine karîb yerde otağ-ı pâdişâhî nüzûl bulub fi'l-cümle meteris ehline kâzma ve kürek, barut ve fitil ve funduḳ tevzî' olunub aḥşâm namâzında tekbîr olub düşmen-i bed-ḥâha intikâm etmek için sa'âdetlü pâdişâh ḥazretleri şadr-ı a'zamı da'vet idüb vâfir ciger-gâh¹ sözler ile ḥâtırın² perîşân idüb vezîr-i a'zam daḥi dâmen-dermeyân idüb ve 'asker-i İslâm'a istimâlet virüb "gâzîler mücâhidler Bağdâd bizüm Kerbelâmuzdur gün bu günki gündür düşmene emân virmeyelüm fi-sebîli'llâh idün doyumlukları sizün ve başları bizüm" deyüb teraḳḳîler adayub siperin boğazına aşub ok ve yayın eline alub cenge şalâ idüb otuz altı pâre balyemez toplara âteş virüb Allâhu ekber kıyâmetden bir nişân olub baba oğula oğul babaya farḳ etmeden ḳalub ve meteris için varılduḳda ḳal'anuñ cânib-i şarkîsine vâki' Ak-ḳapu nâm mevzi'e karîb Çagalazâde Ḳullesi nâmında Kûse-bölük Kâl'a'nuñ muḳâbelesinde Şadr-ı a'zam Meḥemmed Paşa ve Rûm Beglerbegisi Arslan-zâde 'Alî Paşa ve yeñiçeri ağası ocaḳ³ ḥalkı ile on pâre balyemez tob ve nice şâhî darbuzanlar ile ḳal'a-ı [193a] mezbûruñ tarafından ḳuşadub muḥâşara olunub tâ Ak-ḳapu'ya geçince⁴ meterise girilüb andan aşığa burc-ı 'Acem nâm ḳal'aya toḡrı Ḳapudân Muştafâ Paşa ḥazretleri ve Sivas Beglerbegisi Ḥazînedâr⁵ İbrâhîm Paşa ve Köstendil Sancığı Begi Velî Beg ve Avlonya Sancığı'nda Bâyezîd Beg ve yeñiçeri ocağında⁶ Şamşoncı-başı Ḥüseyin Ağa kırḳ 'aded çorbacı ile ve yedi balyemez toplar ile ve beş şâhî darbuzun ile meterise girüb ve yine andan aşığa vüzerâ ile Anaṭolı Beglerbegisi Ḥüseyin Paşa Anaṭolı 'askeri ve Mışır 'askeri ile ve yeñiçeri ocağından zağarcı-başı kırḳ ota ile meterise girilüb ve beş balyemez toplar ile andan aşığa Ḳaranlık-ḳapu tarafına düşen ḳulle-i kebîr, iki ḳulle nışf ḥişârdur ve Diyârbekr Beglerbegisi Dervîş Meḥemmed Paşa kendünüñ tevâbi'i ve 'askeri ile yedi çorbacı üç balyemez tobyla meterise girüb ve nehr-i Şât'ün karşusunda Ḳuşlar Kâl'ası nâm vîrân ḳal'anuñ ḳurbinde Siliḥdâr Muştafâ Paşa ḥazretleri Şâm 'askeri ile beş pâre

¹ Metinde "çiger-gâh" şeklinde yazılmıştır.

² Metinde "ḥâtırın" şeklinde yazılmıştır.

³ Metinde "oçaḳ" şeklinde yazılmıştır.

⁴ Metinde "geçince" şeklinde yazılmıştır.

⁵ Metinde "ḥazînedâr" şeklinde yazılmıştır.

⁶ Metinde "oçağında" şeklinde yazılmıştır.

balyemez tob ve otuz pâre şâhî darbuzunlar ile kal'a-yı mezbûreyi cevânib-i erba'asından dömege başlayub 'âlem velveleye varub ve handağa meteris ile varılıb iki üç büyük kullesi handağa berâber yıkılıb vezîr-i a'zam muqâbelesinde bir büyük kullesi var idi nişfından ziyâdesi yıkılıb andan mâ-'adâ bunuñ mâ-beyninde iki büyük kullesi daği var idi alub zabt olunub kâmil otuz günde meterisler öñi handağ kenârına irişüb handağı doldurmak lâzım geldi. Fi'l-hâl 'asker halkına torba fermân olunub cümleden biri sipâhîye sekiz torba düşdi. Şeyhül-islâm hazretlerine üç yüz torba kâdî-'askerlere ikişer yüz torba düşdi. Ve deveçilere ve meş'aleci ve kaçırıcılara [193b] üç⁷ yüz kerre yüz biñ torba harar ve çuval cem' olub bundan mâ-'adâ on gün on gece her kola toprak sürdürüb kal'a-ı mezbûruñ üç⁸ adım boyı ve bir kulac şuyı olan handağı hemân doldurub mâh-ı Şa'bân'ıñ on tokuzuncı günü kal'a'ı almağa kaşd idüb yeñiçeri ocağından yigirmi beşinci ağa bölüğünde İbrâhîm Bölük-başı ve serden-geçdi ağası ve sipâhî oğlanınıñ serden-geçdisi üç⁹ yüz miqdârı şâh-bâz¹⁰ koçaklar ile vîrân olmuş kal'anuñ dibinden gülbang-ı İlâhî çeküb ve kazmağa mübâşeret idüb bu cânibden Kızılbaş-ı bed-ma'âş hânlarınıñ cân başlarına sıçrayub kal'aya yürüyüş oldu şanub nây [u] nefîrlerin ağırdub tüfeng, ok, taş, kunbara ve zencîr atub ve nefit ile yaman şan'atlar idüb gâzîler üzerine atub ol gün çok kişimüz şehîd u mecrûh olub Kızılbaş-ı bed-ma'âş hây hüy ile gavgâ ile cihânı doldurub beri cânibden gâzîler daği tekbîr birle ceng-i 'azîme mübâşeret idüb üç¹¹ gün üç¹² gece 'ale't-tevâlî ceng olub mezbûr kal'anuñ daği üzerinde tâ şöyle oldu ki 'asâkir-i İslâm Kızılbaş ile yağa-be-yakaya müşt müşte taş ve ağaçla toprak ve hancer ile ceng idüb vezîr-i a'zam daği ok yayın eline alub hazret-i Seyyid Vaqqâş mânend melâ'înleruñ üzerlerine ok perîşân idüb bir t[î]r-keş miqdârı okunu atub kimin gözinden ve kimin yüreginden urub ve kimin mecrûh idüb ve'l-hâşıl-ı kelâm 'âkıbet bir mel'ûn nişâna alub bir funduk nice ki gözlerinden urdı ise eñsesinden çıkub ok yay elinden gâltân olub nice yarar gâzîler ağaları ile şehâdet şerbetlerin nüş idüb ol sâ'at vezîr-i a'zama bir küçük çadira yaturub bir miqdâr 'asâkir-i İslâm'a şovukluk düşüb "aşlı nedür" didükde paşa hazretleriniñ bir ağası [194a] sa'âdetlü pâdişâ[h] hazretlerine gelüb "pâdişâhum sağ olsun Mehemmed Paşa lâlâñuz şehîd oldu" deyücek¹³ sa'âdetlü pâdişâh 'azîm elem çeküb iki gözlerinden yaş revân olub ol sâ'at Kapudân Muştafâ Paşa'yı çağurdub vezîr-i a'zamlık şadağa idüb ol daği vezîr-i a'zam

⁷ Metinde "üç" şeklinde yazılmıştır.

⁸ Metinde "üç" şeklinde yazılmıştır.

⁹ Metinde "üç" şeklinde yazılmıştır.

¹⁰ Metinde "şâh-pâz" şeklinde yazılmıştır.

¹¹ Metinde "üç" şeklinde yazılmıştır.

¹² Metinde "üç" şeklinde yazılmıştır.

¹³ Metinde "deyücek" şeklinde yazılmıştır.

kolına gelüb gâzîlere nice ihsânlar idüb istimâletler virüb "çoçaqlarum gün bu günkü gündür dîn-i İslâm gayretine pâdişâh uğrına cehd etmek gerek" deyü 'azîm ceng olub düşmen-i bed-hâha gayret kılıcın ol kadar urdılar ki Rüstem-i Dâstân ve Qahramân-ı zamân bu cengi görmemişdür. Ol gün 'azîm ceng [olub] mağlûb olub atlar sühe[y]linden erenler na'resinden toplar tüfengler şadâsından ok ve yay gıcıldusından kılıclaruñ şa'sa'a-ı şimşakından zehreler çâk olub hâh nâ-hâh nuşret u 'azîmet kulle-i mezbûruñ depesine dikilüb tekbîr âvâzı çarh-ı çehârüma çıkub ol hinde müteveffâ-ı Şadr-ı a'zam Kethudâsı Rıdvân Kethudâ ve Mațaracısı 'Alî Beg ve Deli-başısı ve Sarrâc-başısı Hüseyin Ağa ve birkaç¹⁴ güzîde ağaları ve iç-oğlançıkları¹⁵ ân-ı vâhidde şehîd düşüb ve niceleri mecrûh olub ceng etmekte. Bu cânibde aḥşâm olduḡda mûmâ-ileyh şadr-ı a'zamı kaldurub sâbıkan babası Muştafâ Paşa Bağdâd beglerbegisi iken İmâm-ı a'zamda bir şuffe yapmışdı anda defn olındı, *kalû innâ li'llâhi ve innâ ileyhi râci'un*.¹⁶ Ol gice şabâh olunca ceng olub ol mertebede ceng olmuştur ki kal'a-ı Bağdâd'da kan seyl gibi akub mel'ûnlar tamâm zebûn u mağlûb olub mâh-ı mezbûruñ yigirmi tokuzuncı günü, cum'a gün, burc [u] bedenler üzerinde bu kadar melâ'in-i hâsirîn "el-emân el-emân eyâ şâhib-kırân-ı zamân ve yâ seyfû'l-islâm halife-i zamân bende-i Âl-i 'Osmân ecdâduñ yüzi şuyına Allâhu te'âlâyı [194b] severseñ gâzîler emân" deyüb feryâd idüb "Bektaş Hân kal'adan çıkar ve kal'a'ı teslîm ider" deyü yüz yerden ziyâde emân na'resi çağurılıb ol sâ'at İmâm-ı a'zam Kapusu'ndan Çavuş-başı Turaḡ Ağa içerü girüb aḫvâli bildirüb berü cânibden Bektaş Hân 'Alî Ağa nâmına emân mührine âdemlerin gönderüb toḡrı Şadr-ı a'zam Muştafâ Paşa'ya gelüb iki yüzden ziyâde sa'âdetlü pâdişâha Rûm-ili'nden ve yeñiçeriden müjdeye varub her gelene ziyâdesiyle in'âm u ihsân idüb aḫşâma deḡin kal'adan çıḡmaḡa emân virüb ol idi ki Bektaş Hân kendü tevâbî'i ile şadr-ı a'zam oḡaḡına gelüb bu cânibden pâdişâh-ı kal'a-güşâd hemân tâc-ı hâkânî¹⁷ ve lebâçe-i sultânî ve kemer-i Keyânî kuşanub sa'âdetle bebr-i beyân ve tayr-ı zebân gibi sâye-bân altında 'âdet-i kadîm üzre taht-ı¹⁸ sa'âdet-baht üzre qarâr idüb saḡ¹⁹ ve sol şeyḫü'l-islâm ve kâdî-'askerler ve vüzerâ' [u] a'yân oturacaḡ²⁰ şandaliyyeleri konılıb tertîb-i şâhî müzeyyen olub kapucı-başılar ve çavuş-başılar altun ve gümüş hezârân ile yürüyüb devlet-i a'yân-ı memleket üskûf-i²¹ zer, muraşsa' tîḡ,

¹⁴ Metinde "birkaç" şeklinde yazılmıştır.

¹⁵ Metinde "ic-oğlançıkları" şeklinde yazılmıştır.

¹⁶ Kur'ân, Bakara/156, "Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceḡiz, derler."

¹⁷ Metinde "hâkânî" şeklinde yazılmıştır.

¹⁸ Metinde "taht" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹ Metinde "şâ'" şeklinde yazılmıştır.

²⁰ Metinde "oturacaḡ" şeklinde yazılmıştır.

²¹ Metinde "üskûb" şeklinde yazılmıştır.

cevher hancer ârâste vü pîrâste iç-oğlanları²² gömgök âhene ğarķ ve cebe vü cevşene²³ müstağraķ olub sa'âdetlü pâdişâh ardın el kavuşub beri cânibden 'azîm alaylar sipârîş olunub düşmene hirâsân²⁴ olmak için her kişi kendüye zînet virdü ki evvel bahârûñ şükûfelerine döndiler. Altun ve gümüş cebelere ğarķ olub üzerlerinden pûşîdelerin çıkarub gümüş kemer kılıçlarıñ ve yeñiçeri қоçaқlarıñ üsküfleriniñ daħi cebe vü cevşenleriñ şa'sa'asından gözler kamaşub tâ kulle kâpusından otağ-ı sa'âdet-nitâka [195a] gelince alay şaf şaf gürz-endâz başka tûfeng-endâz başka tob-endâz başka Tatar ve Şâm ve Mısır ve Özbek ve Gürcistân 'askeri başka bir heybet ü şalâbet ile durub Bektaş Hân gelmesine muntazır oldılar. Bu cânibden sa'âdetlü pâdişâh hâzretleri nâme gönderüb "ahşâma degin hânlar çıkarlarsa emânum emândur ve illâ çıkmayalar cümlesini tu'me-i şemsîr eylerüm" deyü çavuş-başı irsâl olunub zamândan soñra Bektaş Hân kendü tevâbi'i ile şadr-ı a'zam otağına gelüb Bektaş Hân bu tertîb-i 'uzmâ ve bu tañtana-i şâhı görüb yüz biñ endîşe vü havf ile der-gâh-ı 'âlem-penâha girüb gâzîler ve cidâl aşhâbını temâşâ idüb her biri ejderhâ-yı heft-ser gibi yalın kılıc ellerinde şanki biñ ayak bir ayak üzerinde tûrub kıyâmetden bir nişân idi anı gördi ki bir taht-ı²⁵ mu'azzamda bir pâdişâh-ı 'az[î]mü's-şân karar etmişdür ki heybetinden kahramânlar kahr olub Sîn dîvlerinin zehresi çâk olub hezârân Rüstem ü Kahramân ve Nerîmânlar ve Efrâsiyâblar yanında zerre degüldür. Süleymân-haşmet²⁶ 'Alî-hey'et ve Nûşîrevân- 'adâlet 'Oşmân-hayâ 'Ömer-şalâbet karar eylemiş nedîm ü nedmân, vezîr [ü] vüzerâ, a'yân u erkân-ı devlet yerlü yerinde karar eylemişler bülend-şehen-şâhı kadd-i hamîyyet²⁷ kılıb bisât-ı zemîn-bûs²⁸ idüb didi ki "ey şâh-ı 'âlî-neseb ve ey şehen-şâh-ı muntekîb-ı sa'âdet zübde-i sultân-ı berr ü baħr seyyidü'l-'Arab ve'l-'Acem kâ'im- maķâm-ı seyyidü'l-beşer zıllu'llâhi hılâfeteħü ve eyyede saltanateħü" deyü mülûk edâsın kâ'ide üzre yerine getirüb cevâba muntazır olub zamândan soñra devletlü pâdişâh sellemehu'llâhu te'âlâ baş kaldurub hüsni vech üzre mübârek lisânın depredüb buyurdu ki "kimsin niye geldüñ"; "pâdişâhum, Bağdâd Hâkimi Bektaş kuluñum, kal'a'ı pâdişâhuma teslîm [195b] etmege geldüm" didükde "niçün bize karşı turduñ, bu kadar muhâlefet neden lâzım geldi daħi evvel kulluķ eyleseñüz olmaz mıdı hele böyle olur efendiñe hîdmet ise ancak²⁹ olur saña ve tevâbi'-i leşkerüñe³⁰ ve hânlara emân, ben

²² Metinde "ic-oğlanları" şeklinde yazılmıştır.

²³ Metinde چوشانه şeklinde yazılmıştır.

²⁴ Metinde "hirâsân" şeklinde yazılmıştır.

²⁵ Metinde "taht" şeklinde yazılmıştır.

²⁶ Metinde "haşmet" şeklinde yazılmıştır.

²⁷ Bu kelime "kadd-hamîde" şeklinde olmalı.

²⁸ Metinde "zemîn-pûs" şeklinde yazılmıştır.

²⁹ Metinde "ançak" şeklinde yazılmıştır.

bundan³¹ Kızılbaş kırmağa gel[me]düm" deyüb ve "bu kal'a bizüm ecdâdımızdan mîrâşdur ol ecilden geldüm" deyüb buñun gibi kelimât olduğdan soñra bir muraşsa' siyâh şorguc ve bir siyâh kaplu kürk hıl'at-ı fâhire ve bir hancer-i mücevher [ile vezîrlük va'de olunup]³² pes andan soñra nidâ etdüdüb "her kim beni isterse gelsün ri'âyet ideyüm beni istemez ise şâha varsun mâni' yokdur" deyü Bektaş Hân cân ile kul olub kaldı. El-hamdüli'llâhi te'âlâ emânlarımız râfîzî elinden alduķ Bağdâd tamâm kırk günde feth olmışdur. Yeñiçeri kullarına ol kadar ihsân u maħabbet vardur ki ta'bîr olunmaz. Şehîdümüz beş biñ mecrûhumuz on biñ miqdârı olub ve Kızılbaş yigirmi beş biñden ziyâde top u tüfengden vâdî-yi cehenneme gitmişdür. Kal'anuñ ta'mîri ziyâdece³³ olub inşâ'allâhu te'âlâ 'îd-i şerîfi Bağdâd'da iderüz, Hakk sübhânehu ve te'âlâ her yerde ümmet-i Muhammed'i manşûr eyleye. Ve bu cânibde Bektaş Hân geldükde Revân'dan firâr iden Fettâh Hân ve Halef Hân hûd şâh dolusın nûş kılub ve hıl'at geyüb da'vâ-yı merd[i] ile gelmişdi. Yigirmi biñden ziyâde asker ile âmâde olub bir tarafından Arslan-zâde 'Alî Paşa yeñiçeri ile içerüye girüb kal'a'ı zabt idüb bu mel'ûnlara bir kılıc-ı Muhammedî ve seyf-i Ahmedî oynamışdur ki kan daħi gövdeyi götürdi. El-hamdüli'llâhi te'âlâ birisinüñ ellerin kaldurtmak mümkün olmayub âdem var ki bir başına on, on beş baş kesüb ve dil almışdur. Sa'âdetlü pâdişâh "hûd emân virdüm niçün kırarlar" deyü mete'ellim olub bu cânibden Deli [196a] Hüseyin Paşa pâdişâha kırmağa izn [içün] gelmişdi. İcâzet alamayub zamândan soñra yine gelüb "pâdişâhum bunlar hâyindür vebâli benüm şevâbı pâdişâhumuñ olsun kıralum" didükde sa'âdetlü pâdişâha hoş gelüb başına şorguc taķub "koma imdi koçağum neylerseñüz eyle" deyüb Allâhu ekber fi'l-hâl atna binüb yalın seyf elinde na're urub asker-i İslâm ile kılıc urdılar ki ta'bîr olunmaz, nicesi Karanlık-ķapu'dan firâra yüz tutub bizüm asker yetişüb kesen kesenüñ tutan tutanuñ olub yigirmi biñ Kızılbaş'dan bir cân hâlâş olmayub ve Halef Hân ve 'Aliyye Hân ve Fettâh Hân korıca-başları ve bellü başlu melâ'in-i hâsirîn dil getirüb otağ-ı hümâyûn-ı sa'âdet-eyvân öñünde koyub kuzı gibi feryâd idüb ol maħalde pâdişâh-ı encüm-sipâh bunlara 'itâb idüb "ben size emân virdüm âdem gönderdüm niçün muħâlefet idüb çıkmadıñuz vebâlüñüz boynuñuza" deyüb ol üç mel'ûnı der-zencîr idüb Silihdâr Muştâfâ Paşa'ya hasbe virüb ve sâ'irleri yeñiçeriye hasbe virüb bir dâne yüz aklığ olmışdur ki bir akçeye mâlik olmayan on biñ ve yigirmi biñ 'Abbâsiyye mâlik oldı. Devlet-i pâdişâhîde ganî olmuşlardur, kısrak ve atlar

³⁰ Metinde "leşkerüñi" şeklinde yazılmıştır.

³¹ Bu kelime "bunda" şeklinde olmalı.

³² Bu kısım *Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi Tarihi* esas alınarak tarafımızdan ilave edilmiştir, bkz. s. 1101.

³³ Metinde "ziyâdece" şeklinde yazılmıştır.

ni‘metler firâvân [u] bî-pâyân³⁴ üzere karar olub sa‘âdetlü pâdişâh hazretleri ne cânibe teveccüh ü ‘azîmet idecekleri³⁵ ma‘lûm degüldür. Hakk sübhânehu ve te‘âlâ dâ'im mansûr u muzaffer eyleye, âmîn, yâ seyyidü'l-mürselîn.

Târîh-i Bağdâd-ı Sultân Murâd

Hazret-i Sultân Murâd-ı tâc-bağş-ı dâd-ger
Kim odur rû-yı zemîne Husrev-i zıll-ı İlâh

Himmet u kaçd-ı sefer ‘azm-i hümâyûn eyleyüb
[196b] Hıttâ-i Bağdâd'ı teşhîr eyledi bî-iştibâh

Cümle ber-hâhân-ı devlet ser-fürû itdi yine
Kim Kızılbaşuñ şikest itdi baş hânını tebâh

Böyle şevket böyle satvetle muqâbil mi olur
Pars ıqlîminde olursa [egerçi] dâd-hâh

Güni günden yeg olub Hakk ‘ömrünü efzûn ide
Tâ ki eflâk-i³⁶ ‘alâda seyr ide mihr-ile mâh

Ey Şafâyî hâtif-i kudsî didi târîhini
Aldı ıqlîm-i ‘Irâq'ı pâdişâh-ı dîn-penâh
Sene: 1048.

KAYNAKÇA

AFYONCU Erhan, (2007), **Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi**, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

GÖKÇEK Mehmet Fatih, (2013), **IV. Murâd'ın Bağdâd'ı Fethine Dair İki Eser: Nûrî İbrâhîm, Fetihnâme-i Bağdâd-Kādî-zâde Ahmed Çelebi, Fetihnâme-i Bağdâd**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

LEVEND Agâh Sırrı, (2000), **Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ÖZCAN Abdülkadir, (2013), "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, S. 1, s. 271-293.

³⁴ Metinde "bî-bâyân" şeklinde yazılmıştır.

³⁵ Metinde "idecekleri" şeklinde yazılmıştır.

³⁶ Metinde "eflâka" şeklinde yazılmıştır.

Safâî, Feth-i Kal'a-ı Bağdâd, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, No: Y-0927/32.

Topçular Kâtibi 'Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil), (2003), (Haz. Ziya YILMAZER), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.